

Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю
013 Початкова освіта
на тему:

**Організація самостійної роботи як засіб підвищення ефективності
засвоєння знань та вмінь в початковій школі**

Виконала:
студентка II курсу магістратури, 11-М групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Мороз Руслана Павлівна

Науковий керівник:
д.пед.н., професор – Міненок Антоніна Олексіївна

Чернігів – 2023

Роботу подано на розгляд «_____»

2023 року

Студентка

Р.П. Мороз

(підпис)

Науковий керівник

А.О. Міненко

(підпис)

Рецензент

А.Л. Чуприна

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти протокол №_____ від «_____»

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав.кафедри

Ірина ТУРЧИНА

(підпис)

Анотація

випускної кваліфікаційної роботи, виконаної на тему:

«Організація самостійної роботи як засіб підвищення ефективності засвоєння знань та вмінь в початковій школі»

Випускна кваліфікаційна робота присвячена дослідженню процесу організації самостійної роботи як засобу підвищення ефективності засвоєння знань та вмінь в початковій школі. У роботі вирішено важливе науково-педагогічне завдання щодо подальшого розвитку теоретичних основ, методичних і практичних пропозицій та рекомендацій з підвищення рівнів організації самостійної роботи в початковій школі.

Досліджено зміст, особливості та методику організації самостійної роботи як засобу підвищення ефективності засвоєння знань та вмінь в початкових класів та розроблено методичні рекомендації на основі вивченого теоретичного та методичного матеріалу за темою роботи, програмного змісту для початкової школи в межах організації самостійної роботи.

Ключові слова: організація самостійної роботи, початкова школа.

Стор.81. Табл.2. Рис.5. Бібліограф.: 27 найм.

Abstract

graduation qualification work performed on the topic:

«Organization of independent work as a means of increasing the efficiency of learning knowledge and skills in primary school»

The graduation thesis is devoted to the study of the process of organizing independent work as a means of increasing the efficiency of learning knowledge and skills in elementary school. The work solves an important scientific and pedagogical task regarding the further development of theoretical foundations, methodical and practical proposals and recommendations for increasing the level of organization of independent work in a preschool school.

The content, features and methodology of organizing independent work as a means of improving the efficiency of learning knowledge and skills in elementary grades were studied, and methodological recommendations were developed based on the studied theoretical and methodical material on the topic of work, program content for elementary school within the framework of organizing independent work.

Keywords: organization of independent work, elementary school.

Page 81. Table 2. Fig. 5. Bibliography.: 27 names.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1.	
РОЛЬ І МІСЦЕ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ	
1.1. Загальне уявлення про самостійну роботу	8
1.2. Етапи та напрями самостійної роботи	13
1.3. Вимоги при організації самостійної роботи	20
Висновок до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2.	
ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	
2.1. Підготовка до самостійної роботи на уроках природознавства в 4 класі	29
2.2. Проведення самостійної роботи «Лісостеп»	31
Висновок до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3.	
ОЦІНЮВАННЯ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	
3.1. Аналіз результатів самостійних робіт с природознавства	43
3.2 Пропозиції щодо підвищення ефективності проведення уроку	48
Висновок до розділу 3	67
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	72
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність теми. Початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільною освітою, забезпечує подальше становлення особистості дитини, її розвиток. Центральною особою навчально-виховного процесу була й залишається саме дитина, з її індивідуальними особливостями, характером, поруч з якою завжди повинен бути взірець, тобто вчитель.

Початкова освіта забезпечує загальний розвиток дитини, вміння читати, писати, знання з основ арифметики, первинні навички користування джерелами інформації; формування загальних уявлень про навколишній світ, засвоєння норм загальнолюдської моралі та спілкування, основ гігієни, вироблення перших трудових навичок. Одним з основних завдань, які стоять перед початковою школою, є завдання навчити молодших знаннями. молодших школярів самостійно оволодівати

Досягнення потрібного суспільству рівня освіченості та розвитку особистості неможливо без систематичної самостійної праці, готовність до якої закладається у шкільному віці. У зв'язку з цим у концепції шкільної освіти велика увага приділяється самостійній навчальній діяльності учнів у процесі навчання.

Метод самостійної роботи учнів постійно в центрі уваги дидактів і психологів, які проводять дослідження з різних аспектів розвиваючого навчання. Доведено, що самостійна робота відіграє велику роль у формуванні і розвитку і навчальних умінь, вихованні волі, пізнавального інтересу, навичок колективної праці. В ній виявляється індивідуальність кожного учня, формується їхній інтелект і характер. Усе це сприяє засвоєнню глибоких і міцних знань.

Мета дослідження – оцінка самостійної роботи з природознавства в початковій школі.

Об'єкт дослідження: освітній процес початкової школи.

Предмет дослідження: методика самостійної роботи учнів 4 класу з природознавства.

Задачі дослідження:

1) проаналізувати особливості структури самостійної роботи учнів початкової школи у змісті НУШ

2) визначити особливості змісту самостійної роботи в 4 класі.

3) експериментально перевірити ефективність змісту самостійної роботи з природознавства в 4 класі.

4) розробити методичні рекомендації до змісту самостійної роботи з природознавства в 4 класі.

Методи дослідження. Порівняння інформації за контекстом, огляд світової практики.

Експериментальна база дослідження: Експеримент проводився на базі Чернігівської загальноосвітньої школи №29 Чернігівської міської ради Чернігівської області. В дослідно-експериментальній роботі приймали участь 23 учня молодшого шкільного віку (класний керівник – Комлаш Анна Геннадіївна). З кожним із учасників робота проводилася особисто.

Зміст роботи. Робота складається з трьох розділів та висновків.

РОЗДІЛ І

РОЛЬ І МІСЦЕ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ У НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Загальне уявлення про самостійну роботу

Важливим, доступним й перевіреним практикою засобом підвищення ефективності сучасного уроку в початковій школі є відповідна організація самостійної навчальної роботи. Вона займає особливе місце на сучасному уроці, тому що учень набуває знань тільки в процесі особистої самостійної діяльності.

Самостійна діяльність учнів у навчанні в початковій школі – найважливіша передумова повноцінного оволодіння знаннями вміннями й навичками. Часто правильно застосована самостійна робота розвиває довільну увагу дітей, виробляє в них здатність міркувати, запобігає формалізму в засвоєнні знань і взагалі формує самостійність як рису характеру. Це і зумовлює обов'язковість і різноманітність самостійних робіт [1].

Вчителі можуть брати до методичної роботи різні види самостійної роботи, які в свою чергу мають різне дидактичне значення.

Важливо зауважити, на одну з основних функцій самостійної роботи – контролююча.

З метою активізації знання учнів, а також уміння і навичок, вчитель може пропонувати школярам підготовчі самостійні вправи, зокрема письмові вправи на повторення, складання описів та інше.

Роль самостійних робіт можна розглядати як пропозиція виду діяльності школярів, щодо самостійного засвоєння матеріалу.

У дидактиці види самостійних робіт виділяють ще й за різними основами,

способами, характером діяльності, що обумовило появу різних її класифікацій: за основними дидактичними цілями, за джерелом знань, за способом виконання завдання, за характером пізнавальної діяльності.

Най типовішими видами самостійної роботи є:

- усні;
- письмові;
- теоретичні;
- практичні;
- репродуктивні;
- творчі.

Усні: постановка вчителем питань (завдань) з урахуванням специфіки предмета і вимог програми; підготовка учнів до відповіді і викладання своїх знань; корекція і самоконтроль викладених знань по ходу відповіді; аналіз і оцінка відповіді.

Письмові: позитивне – за короткий проміжок часу можна багато перевірити; результати перевірки зберігаються, виявляються і деталі і неточності у відповідях учнів. Негативне – забирає багато часу в учителя для перевірки письмових робіт, призводить до зниження грамотності учнів, якщо вчитель не дотримується вимог єдиного орфографічного режиму.

Теоретичні – перевірка вчителем теоретичних знань учнів: засвоєння правила, теореми і т. п.

Практичні – застосування теоретичних знань на практиці: розв'язування задач, використання вивчених орфограм, правил при написанні різних видів вправ.

Репродуктивні – це ті роботи, які вимагають відтворення вивченого.

Творчі – це ті роботи, за допомогою яких застосування знань і вмінь діти застосовують у значно змінених умовах переносу засвоєних принципів

доведення для вирішення особливо складних мисленневих задач.

До видів самостійної роботи належить також і такий метод, як робота з підручником. Суть цього методу полягає в тому, що оволодіння новими знаннями здійснюється самостійно кожним учнем шляхом вдумливого вивчення матеріалу по підручнику і осмислення вміщених в ньому фактів, прикладів та виходячи з них теоретичних узагальнень, при цьому одночасно із засвоєнням знань учні набувають вміння працювати з книгою [2].

Робота з підручником сприяє розвитку мислення і мовленнєвої діяльності, вихованню пізнавальних інтересів:

- вправи, що пропонуються при закріпленні і застосуванні знань, розвивають вміння і навички у дітей, спрямовані на виховання самоконтролю;
- робота з картою – спрямована на засвоєння, закріплення і застосування знань, формування предметних вмінь і розвиток просторових уявлень;
- заповнення таблиці – розвиває логічні вміння, застосовується при узагальненні і систематизації знань;
- написання творів – розвиває творчі можливості і самостійність учнів;
- доповіді – спрямовані на отримання нових знань і розвиток самостійності учнів;
- лабораторні роботи – формують практичні вміння і виховують колективізм у дітей;
- самостійні роботи на основі спостережень – розвивають спостережливість, набуття і закріплення нових знань.

Педагоги виділяють як особливий вид самостійної роботи учнів програмоване навчання, за яким учень крок за кроком самостійно опановує навчальний матеріал. Програмоване навчання у найзагальнішому вигляді визначається як система, що має розумне поєднання усіх методів навчання за

переважаючої й визначальної ролі самостійної роботи учнів. У вузькому розумінні програмованим навчанням вважають керовану систему самостійної роботи. Оскільки основне завдання цього навчання – підвищити керованість процесом засвоєння знань учнів, то керування необхідне у тих випадках, коли учні самостійно набувають знання. Особливо ефективним є використання програмованого навчання у початковій ланці освіти.

Варто зауважити, що в практичній роботі вчителя не так часто ми можемо бачити такі самостійні роботи, які, в свою чергу, спрямовані на формування відповідних прийомів пізнавальної діяльності.

Самостійна робота учнів початкової школи, яка вдало організована вчителем, що стимулює активну діяльність учнів та спрямовує виконання визначеної дидактичної мети в спеціально відведений для цього час, а саме це можуть бути такі види діяльності: пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування та розвиток умінь і навичок, узагальнення та систематизацію знань. Самостійна робота розглядається як дидактичне явище, яке повинен виконати учень початкової школи, а з іншого боку – це форма вияву відповідної діяльності, а саме: пам'яті, способів мислення, творчого прояву та інше [3].

Самостійна робота, на нашу думку це певний засіб навчання, що відповідає конкретній дидактичній меті та освіті. Також самостійна робота учнів формує в них алгоритм від не знання до знання, а також необхідний обсяг знань й умінь. Важливо, що самостійна робота сприяє виробленню в учнів початкової школи психологічної готовності до самостійного оволодіння та поповнення свої знань й вироблення умінь орієнтуватися у відповідному потоці наукової та суспільної інформації [4].

Важливою формою самостійної роботи є дистанційне навчання. Дистанційне навчання – це одна із форм організації освітнього процесу, при якому урок здійснюється за допомогою інформаційних технологій при

територіальній віддаленості учня й вчителя. Такий тип навчання дає результат, лише якщо воно буде по силі всім учасникам освітнього процесу.

Тим самим розвиток самостійної пізнавальної діяльності учнів початкових класів щільно пов'язаний з дистанційним навчанням.

Самостійна пізнавальна діяльність – це навчальна діяльність учня молодшого шкільного віку, яку він має здійснювати самостійно, без допомоги та вказівок вчителя. Учень керується лише сформованим уявленням про послідовність та правильність виконання дій, які становлять основу пізнавальної діяльності.

Тому розглянувши досвід теорії та практики дистанційного навчання, а також використання його як методу самостійної пізнавальної діяльності учнів, можна зробити висновок, що завдяки розвитку науки та техніки, невичерпаними можливостями Інтернету, швидкого розвитку набуває дистанційне навчання. Воно має можливість забезпечити виконання організаційної, навчальної, контролюючої, діагностичної, комунікативної функції. Тому дистанційна робота тісно пов'язана самостійної пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.

Отже, самостійність учнів у навчанні – є важливим етапом повноцінного оволодіння знаннями й навичками. При правильному використанні самостійної роботи на уроці вона дає учням молодшого шкільного віку розвивати довільну увагу, здатність міркувати і взагалі формує самостійність як рису характеру. Також важливим етапом самостійності в учнів можна виділити організацію роботи при дистанційному навчанні. Самостійна робота розглядається як дидактичне явище, яке повинен виконати учень початкової школи, а з іншого боку – це форма вияву відповідної діяльності, а саме: пам'яті, способів мислення, творчого прояву та інше. Під час дистанційного навчання учні молодшого шкільного віку вчать самостійно знаходити відповіді на свої запитання, якщо

вони не мають змоги задати питання вчителю.

1.2. Етапи та напрями самостійної роботи

У «Концепції загальної середньої (12-річна школа)» увага вчителів спрямована на всебічний розвиток пізнавальної активності учнів, прищеплення їм інтересу до навчання, формування навичок самоосвіти. У розпорядженні вчителя для цього є багато методів і серед них особливу роль відіграє метод, який дістав назву «самостійна робота учнів». Ще Я.А. Коменський зауважував, що Альфою та омегою дидактики завжди є пошук та відкриття способу, завдяки якому вчитель менше навчати, а, відповідно учні будуть більше вчилися» [5].

На думку А.М. Алексюка, самостійна робота виступає єдиним способом формування самостійності дітей в отриманні знань. Самостійність щодо набуття знань, де процес самостійності, проявляється лише завдяки індивідуальній діяльності та проявом внутрішньої потреби школяра, у знаннях пізнавальних інтересів, захопленості.

Отже, можна стверджувати, що самостійності неможливо навчитися, а її лише можна лише виховувати. У процесі самостійної роботи в учнів виробляється внутрішня пізнавальна потреба, вміння доказово міркувати, вдосконалюються розумові операції, виробляється професійне теоретичне мислення. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що нині відсутній єдиний погляд на те, що треба розуміти під самостійною роботою.

На думку іншого вченого самостійну роботу учнів початкових класів можна розглядати як засіб організації та виконання учнями самостійної пізнавальної

діяльності. А вже на думку В. А. Козакова самостійна робота учнів початкових класів - це один із способів навчання учнів без присутності вчителя в момент самостійної діяльності. Тому концепція самостійної роботи - це робота учнів у певних умовах без присутності та допомоги вчителя, за допомогою індивідуальних особливостей учнів початкових класів, щоб отримати результати в певній роботі з певного предмету.

На думку багатьох видатних вчителів самостійна робота учнів - це виконання певних завдань під наглядом вчителя. Але можна зауважити, що самостійна робота учнів початкових класів - це індивідуальна чи групова робота учнів, які виконуються під наглядом вчителя, застосовуючи свої розумові здібності.

Тому можна прийти до висновку, що самостійна робота учнів початкових класів має різне значення. Одні автори обмежують поняття самостійної роботи, а інші навпаки його занадто розширюють, через це поняття самостійної роботи учнів початкових класів втрачає свою специфіку.

Тому можна зауважити, що будь-яка самостійна робота в початковій школі має починатися з усвідомлення учнем мети та способу дії. Від цього залежить ефективність всієї роботи.

Керуючись результатами вчителів-практиків можна окреслити деякі недоліки в організації самостійної роботи з учнями молодшого шкільного віку, а саме:

- Відсутність системи в організації самостійних робіт, вони можуть бути випадкові і за змістом, і за кількістю, і за формою;
- Загальний рівень пропонованої самостійної роботи не відповідає навчальним можливостям учнів;
- Слабо виражений індивідуальний підхід у відборі завдань;

- Самостійні роботи є однотипними.

На нашу думку можна дати таке визначення самостійній роботі учнів у початковій школі - що це робота учнів, яка входить до навчального процесу, має обмеження по часу, без допомоги вчителя при цьому діти самі досягають поставленої мети використовуючи свої знання й розумові здібності.

Розвитком самостійності учнів насамперед займаються вчителі створюючи певні умови для самостійного здобуття знань розкриваючи певний потенціал кожного з учнів. Актуальність самостійної роботи набувається лише за умови, якщо кожен учень буде працювати на повну силу своїх можливостей. Застосування самостійної роботи на уроках дає змогу виконувати навчально-пізнавальну діяльність, а саме:

- Підвищити свідомість учнів;
- Розвивати свої вміння й навички;
- Використовувати свої знання на практиці;
- Допитливість;
- Самостійність у прийнятті рішень;
- Логічне мислення;
- Уважність.

Самостійність учнів - головна умова для оволодіння знаннями, навичками й уміннями. Правильно застосована самостійна робота допомагає учням розвивати довільну увагу, уміння міркувати і розвиває найважливішу рису характеру - це самостійність.

Самостійну роботу можна поділити на три частини, а саме:

- Підготовчу;

- Виконавчу;
- Перевірочну.

У підготовчій частині учень обов'язково читає завдання або прослуховує його, аналізує для того, щоб зрозуміти як виконувати завдання. Вже у виконавчій частині учень повинен на своєму аналізі розробити план дій і виконувати завдання. У перевірочному етапі учень має перевірити та оцінити надані відповіді, тобто провести самоконтроль та самооцінювання. Тому у структурі самостійної роботи учнів є:

- Аналіз завдання;
- Розробка плану дій;
- Виконання завдання;
- Самостійна перевірка виконання завдань;
- Самооцінка.

Безпосередньо організація самостійної роботи учнів показує її мету, зміст й методику. Саме різноманітність самостійних робіт розвивають вміння й навички учнів з певного предмету.

Взагалі можна розрізнити такі види самостійних робіт учнів, як:

1. Дидактична мета.
2. Засвоєння нових знань.
3. Закріплення нових знань.
4. Вироблення і закріплення нових знань учнями.

За допомогою самостійної роботи з метою одержання нових знань учнями, вчитель має продумати детальний план цієї роботи на дошці. Але в такій роботі

самостійність учнів дуже низька, адже вчитель продемонструє план дій. Тому до виконання самостійної роботи, учнів потрібно готувати заздалегідь [6].

Для успішного виконання дій із самостійної роботи можна запропонувати такі вправи як:

- Вказівка про послідовність дій у самостійній роботі;
- Алгоритми написання самостійної роботи.

За допомогою навчального матеріалу, які пов'язані з лічбою, вимірюваннями або спостереженням і виконанням дослідів і т.д. можуть бути оточуюче середовище. А вже дидактичний матеріал буває 3-х видів, а саме:

- Закріплення, повторення набутих знань та вмінь;
- Попереднє ознайомлення з темою та плавне введення в тему, яке викладено в простій формі для дітей;
- Позапрограмовий або той що не входить до навчальної програми.

Дуже важливе значення у початковій школі є самостійна робота з підручником, текстом, картинками або з іншими матеріалами. Дивлячись на те, що дидактичним засобом засвоєння навчального матеріалу виступає в підручнику текст та вправи в ньому, важливо доцільно організувати роботу з підручником та вправами [7].

Прим складанні плану за прочитаним текстом у дітей початкової школи має бути чітке уявлення про головну думку твору та послідовність подій в прочитаному тексті. Для того, щоб у дітей початкової школи був узагальнений підхід до встановлення послідовності подій й про головну думку твору, радимо звертати увагу дітей на такі моменти, як:

- Про що йдеться на початку тексту;
- Про що йдеться в середні тексту;

- Чим закінчується текст.

Для того, щоб діти почали самостійно складати плани до прочитаних текстів потрібно:

- 1) Детально показати зразок розроблення плану;
- 2) Поділ тексту на частини;
- 3) Підбір до кожної частини заголовок;
- 4) Пронумерувати кожен заголовок. [9]

Тому план тексту дає змогу дітям більш глибоко зрозуміти зміст прочитаного та є важливим аспектом у запам'ятовуванні та переказу тексту. Найбільш актуальними видами переказів тексту у молодшій школі є:

- Дослівний;
- Стислий;
- Вибірковий.

На практиці дітям молодшої школи більш практичний є дослівний переказ з деталізацією всіх моментів. Насамперед такий вид переказу тексту розвиває синонімічність мовлення. Самостійна робота учнів початкових класів з підручником може включати в себе такі моменти:

- Підготовчий;
- Виконавчий;
- Контролюючий[8].

На підготовчому етапі учні аналізують дане їм завдання, якими знаннями вони будуть опиратись виконуючи це завдання, склали план виконання завдань. За цим методом формуються важливі загальнонаціональні навички, певні рефлексів якості, які сприяють розвитку самостійності [10].

Отже, самостійна робота учнів початкових класів - є невід'ємною частиною у формуванні особистості. Тому застосування в початковій школі самостійної роботи учнів на уроці, дає можливість успішно розв'язувати навчально-виховні завдання, а саме:

- Засвоєння знань учнями;
- Навчити учнів умінь і навичок, яких вимагає навчальна програма;
- Навчити учнів початкових класів користуватись цими знаннями й уміньми не тільки в школі, а й у повсякденному житті;
- Розвиває в учнів пізнавальні здібності, спостережливість та допитливість.

Самостійна робота учнів має певну структуру. Вона включає три етапи: підготовчий (орієнтувальний), виконавчий і перевірний.

I (підготовчий) етап ознайомлення із завданням та орієнтування в ньому полягає у тому, що учень, прослухавши завдання, розкриває предмет, читає або перечитує умову задачі, зміст тексту і т. ін. У процесі цього орієнтування учень здійснює аналіз завдання і пов'язаний з ним синтез, тобто осмислює його (виділяє, що дано в завданні, що потрібно взяти, які знання і дії для цього необхідні).

II (виконавчий) етап полягає у тому, що учень, зрозумівши завдання і склавши план дій, виконує навчальну роботу.

III (перевірний) етап полягає у тому, що учень, виконавши завдання, за власною ініціативою перевіряє і оцінює власну роботу, тобто здійснює самоконтроль і самооцінку.

Таким чином, у структуру самостійної роботи входить: аналіз завдання, пошук способів розв'язання завдання, планування роботи, виконання завдання,

перевірка і оцінка виконаної роботи.

Отже, самостійна робота зазвичай включає в себе три етапи: підготовчу, виконавчу, перевірочну. При організації самостійної роботи учнів початкових класів є мета, яка визначає зміст й методику. Тому види самостійних робіт є надзвичайно різноманітні.

1.3. Вимоги при організації самостійної роботи

Використовуючи дослідження вчених-педагогів й психологів дозволяють встановити чотири рівні самостійної продуктивної діяльності учнів молодшого шкільного віку:

1. *Копіюючі* дії за заданим зразком. Ідентифікація об'єктів і явищ, їх розпізнавання шляхом порівняння із зразком. На даному етапі здійснюється підготовка учнів початкової школи до самостійної роботи.
2. *Репродуктивна* діяльність тісно пов'язана з відтворенням інформації про різні властивості навчального об'єкта. Вже на цьому рівні починаються узагальнення прийомів та методів пізнавальної діяльності.
3. *Продуктивна* діяльність самостійного застосування набутих знань для вирішення завдань, які можуть виходити за межі вже відомого зразку й потребує здатності до логічних й дедуктивних висновків.
4. *Самостійна* діяльність, що відтворюється в переносі знань при вирішенні завдань в істотно нових ситуаціях, виробленні гіпотетичного аналогового мислення. Завданням вчителя є якомога більше довести дітей до четвертого рівня.

Розглянувши основні вимоги до організації самостійної роботи на уроці учнів молодшого шкільного віку. Будь-яка самостійна робота на будь-якому етапі має конкретну мету. Кожен учень починаючи з першого класу має знати порядок й прийоми виконання самостійної роботи. Самостійна робота відповідає навчальним можливостям учнів, а ступінь складності надає можливість поступового переходу від одного рівня самостійності до іншого, забезпечуючи поєднання різних видів самостійної роботи. Важливим призначенням самостійної роботи в початковій школі – це розвиток пізнавальних здібностей, творчого мислення, ініціативи в прийнятті рішень.

Зміст роботи, форми виконання самостійної роботи має викликати інтерес в учнів, бажання виконати роботу до кінця. Самостійна робота має організовуватись так, щоб формувати в учнів навичок та звичок до праці.

При розгляді досвіду роботи вчителів початкових класів можна зробити висновок, що є позитивні зрушення в методиці організації самостійної роботи, а саме в різноманітності завдань, які дають можливість учням розвивати не тільки вміння й навички, а й пізнавальну діяльність. Найважливішим елементом є те, що вчителі почали використовувати гнучкий спосіб корегування навчання з урахуванням освітніх потреб учнів.

Під час створення системи організації самостійної роботи учнів молодшого шкільного віку, вчитель має прийняти до уваги ряд взаємозалежних факторів, що впливають на розвиток їх творчої активності.

Перш за все самостійна робота учнів – не від’ємний елемент навчального процесу, який передбачений навчальним планом й особливостями організації навчання й виховання в навчальному закладі. Тому самостійна навчальна робота – це сфера прояву творчої активності особистості, засіб формування її

інтелектуальних, психологічних, професійних і моральних якостей в їх органічній єдності.

По-друге самостійна робота учнів є засобом організації пізнавальної діяльності учнів. Тому вона дуже впливає на формування в особистості психологічних установок і ціннісних орієнтацій на активний спосіб життя, виховує потребу і здатність до формуванню таких якостей творчої особистості, як самоорганізація і самоконтроль.

По-третє організація самостійної роботи в учнів молодшого шкільного віку від вчителя знань бюджету учнів, обліку специфіки професійно-трудової і суспільної діяльності майбутнього фахівця, його індивідуальних особливостей. Без обліку цих даних самостійна робота буде знеособлена. Формально організована самостійна праця не тільки не розвиває творчу активність, але здатна блокувати її в учнів.

По-четверте, розглядаючи самостійну роботу в контексті діяльнісного підходу до розвитку творчої активності учнів молодшого шкільного віку, необхідно:

- Методично вдосконалювати класні й позакласні методи і форми організації роботи учнів;
- Координувати всіх стосовно організації самостійної роботи.

Методикою організації самостійної роботи в початковій школі, її планування як єдиного цілого повинна бути спрямована на вироблення в учнів навичок високоорганізованої суспільнокорисної праці, уміння організовувати себе в різних видах життєдіяльності.

По-п'яте, в розвитку творчої діяльності учнів зростає роль вчителя як організатора пізнавальної діяльності, здатного не тільки методично забезпечити навчальну працю учнів, але й своїм зацікавленням відношенням до організації їх

самостійної роботи розвивати творчий потенціал, формувати здатність самостійно, творчо опановувати свою майбутню професію.

Взагалі, навчання в сучасному навчальному закладі варто розглядати як допомогу кожному учневі в організації, раціональному й ефективному здійсненню свідомої, активної, цілеспрямованої й результативної самостійної пізнавальної діяльності.

Для того, щоб більш глибоко зануритись у вимоги організації самостійної роботи учнів початкових класів було проаналізовано матеріали з досвіду роботи вчителів початкової школи, загальні можливості підручників при організації самостійної роботи, узагальнені результати спостережень уроків та анкетування вчителів початкової школи. Переглянувши досвід роботи популярних вчителів початкової школи показав, що вони досить ефективно використовують самостійну роботу на уроці. При використанні самостійної роботи на уроці читанні дає змогу дітям більш глибоко удосконалити навички читання й розуміння змісту тексту.

Учителька Комлаш А. Г. (Чернігівська ЗОШ № 29, Чернігівського району, Чернігівської області) в залежності від теми, мети уроку обирає різний зміст завдань. Наприклад коли проходить читання тексту, вчитель дає змогу дітям прочитати текст в голос разом, а вже надалі діти перечитують текст самостійно. Завдяки читанню науково-пізнавальним статтям учні початкових класів вчаться встановлювати зв'язки між подіями, явищами тощо. А вже при самостійному читанні художньої літератури в учнів формуються яскраві художні образи, які допомагають зрозуміти зміст прочитаного. Тому за допомогою самостійного багаторазового читання формуються важливі навички [11].

На даний час книга – має основне джерело знань, важливий метод людського спілкування. З першого класу учні читають її, вивчають.

Розглянувши коротко деякі дидактичні умови організації самостійної роботи з підручником на уроці, можна дійти до висновку, що:

1. Вчитель має ретельно планувати самостійну роботу з підручником;
2. Вчитель повинен чітко керувати діями учнів (що читати, з якою метою, на які питання мають надати відповіді і т. д.);
3. Робота з підручником не повинна займати весь час на уроці. Така робота має розумно поєднуватись з іншими видами діяльності на уроці;
4. Важливим елементом у самостійній діяльності учнів при роботі з книгою навчити не заучувати текст прочитаного. Важливо навчити дітей вміння виділяти головну ідею кожного абзацу або складати план прочитаного;
5. Вчитель має широко використовувати малюнки матеріалу підручника для самостійної роботи: аналіз малюнка, розповідь за картинкою, тощо;
6. Важливим елементом є робота із запитаннями в кінці прочитаного тексту, аби діти вчилися логічно мислити та надавати відповіді на запитання по тексту;
7. Роботу з підручником вчитель має використовувати на всіх етапах уроку. При комплексному використанні вона створює певну систему.
8. Вчитель може скласти систему запитань, на які в тексті підручника потрібно знайти відповіді. Також можна запропонувати учням переказати своїми словами основну думку прочитаного, розділити текст на частини;
9. Складання різних планів тексту, а саме: простих, розгорнутих, усних, письмових, які складаються у вигляді запитань, цитат, тез;
10. Узагальнення та систематизація знань;

11. Робота з першоджерелами: позакласне читання.

Найбільш доступними методами для вчителів початкової школи є: відтворення прочитаного, вибіркоче читання, розбір образних засобів за ілюстраціями підручника. І тому чим більше досвіду у вчителя початкових класів, тим більш різноманітніше засобів самостійного читання.

Переважна більшість педагогів-практиків початкових класів рекомендують такі завдання для самостійної роботи з текстом:

- Детальне відтворення прочитаного;
- Підготовка до виразного читання;
- Словесний переказ за допомогою уяви;
- Виділення головних героїв;
- Знаходження логічних зв'язків, тощо.

Кожен з наведених вище прикладів може бути використаний над текстом будь-якого жанру, потрібно лише враховувати знання і вміння дітей.

Наприклад при організації самостійної роботи учнів початкових класів з природознавства є узагальнення спостережень або самостійне прочитання нової теми та надання усної відповіді на питання учителю. Зазвичай у більшості текстів підручника є запитання й завдання. Запитання, які знаходяться перед текстом, мають підготовчий характер перед самостійним читанням тексту. А вже в кінці тексту є завдання, які доцільно виконувати після самостійного прочитання матеріалу.

Важливим методом організації самостійної роботи учнів початкових класів з природознавства виникає під час закріплення й повторення матеріалу.

Складність самостійних робіт з природознавства потрібно підвищувати в процесі опанування певного змісту навчальних завдань.

При організації самостійної роботи учнів початкових класів на уроках мови - зачасту використовують різноманітні вправи. Завдяки різноманітності вправ на уроках письма розвивають в учнів орфографію, розвиток мовлення, творчість. Аби організувати самостійну роботу учнів на уроках мови вчителі частіше за всього використовують підручники або індивідуальні картки із завданнями. Індивідуальні картки із завданнями насамперед застосовуються вчителями для підготовки учнями вивчення нової теми, або для звернення уваги на певні орфографічні правила чи способи їх перевірки. Індивідуальні картки із завданнями допомагають вчителю виявити прогалини в знаннях окремих учнів [12].

Організація самостійної роботи учнів початкових класів на уроках математики застосовують досить часто на всіх етапах навчального процесу - під час формування навичок лічби, розв'язування задач, рівнянь та інше. На думку С. П. Логочевської самостійні завдання потрібно надавати за варіантами, урахувати складність завдань для даного класу, давати можливість працювати учням самостійно без надмірної допомоги. Також С. П. Логочевська нагадує про те, що складність завдань має наростати поступово [13].

За допомогою диференційованих завдань самостійної роботи можна виділити 4 етапи роботи. Перший етап - це підготовчий. На підготовчому рівні учні (сильні, середні та слабкі) працюють разом з вчителем. На цьому етапі вчитель може поділити дітей на підгрупи: сильні працюють за допомогою зразків, а слабші і середні працюють разом з вчителем. Вже на другому етапі можна розподілити учнів наступним чином: слабші працюють з допомогою вчителя, середні вже працюють із зразком, а сильні учні вже можуть працювати за допомогою карток із самостійними завданнями. На третьому етапі сильні учні виконують творчу роботу, середні працюють самостійно за допомогою індивідуальних карток із завданнями, а слабші учня за допомогою зразка. Вже на

завершальному етапі (четвертому) всім учням можна надати спільне завдання [14].

В роботі деяких вчителів початкової школи є місце недолікам в організації самостійної роботи на уроках. Таку тенденцію можна помітити за результатами анкетування вчителів початкової школи. З 27 опитаних вчителів -17 визнають, що самостійні роботи проводять за для контролю знань учнів. При аналізі підручників ми дійшли висновку, що наявність різних самостійних завдань потребують додаткових інструкцій виконань таких завдань. Тому організація самостійної роботи учнів початкових класів потребує значних змін й удосконалень [15].

Отже, за допомогою досвіду роботи вчителів початкової школи можна зробити висновок, що за останній час були позитивні зрушення в методиках організацій самостійних робіт для учнів, які не тільки розвивають уміння й навички, а й сприяють пізнавальній активності. Більшість вчителів як показує практика використовують диференційовані самостійні роботи та почали урізноманітнювати такі самостійні роботи.

Висновки до розділу I

Самостійна робота учнів початкових класів – це перш за все такий засіб у навчанні, який відповідає дидактичній меті; сформовує в учнів на кожному етапі їх руху від незнання до знання, навичок і умінь, для розв'язання відповідного класу пізнавальних завдань; передового просування від початкового рівня до вищого; сприяє в виробленні учнів в психологічній готовності до самостійного оновлення свої знань й умінь. За допомогою вчених педагогів дозволяють встановити певні рівні самостійної продуктивної діяльності учнів (відтворюючі, реконструктивно-варіативні, евристичні та творчі роботи).

А вже за допомогою досвіду роботи вчителів початкової школи можна зробити висновок, що за останній час були позитивні зрушення в методиках організацій самостійних робіт для учнів, які не тільки розвивають уміння й навички, а й сприяють пізнавальній активності. Більшість вчителів як показує практика використовують диференційовані самостійні роботи та почали урізноманітнювати такі самостійні роботи.

РОЗДІЛ II

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

2.1. Підготовка до самостійної роботи на уроках природознавства в 4 класі

Ось декілька кроків, які можна виконати для підготовки до самостійної роботи на уроках природознавства в 4 класі:

Ознайомлення з підручником: Ознайомтесь з вмістом підручника природознавства для 4 класу. Прочитайте заголовки розділів, перегляньте ілюстрації та діаграми. Зверніть увагу на ключові поняття та терміни, які будуть вивчатися [16].

Вивчення попередньої теми: Перевірте, чи засвоєна попередня тема, яка буде базою для нового матеріалу. Пригадайте основні факти, поняття та принципи.

- ✓ *Перегляд попередніх записів:* Прочитайте свої раніше зроблені записи або конспекти з природознавства. Перегляньте відповіді на домашні завдання та завдання в класі, щоб оновити свої знання.
- ✓ *Вивчення нової теми:* Прочитайте новий матеріал з підручника або навчальних джерел. Розберіть нові поняття, приклади та ілюстрації. Запишіть у конспект основні факти та важливі деталі.
- ✓ *Виконання вправ:* Виконайте вправи та завдання з підручника або робочого зошита, які стосуються нової теми. Використовуйте свої записи та конспекти, щоб допомогти вам відповісти на запитання та вирішити завдання.
- ✓ *Самоперевірка:* Перевірте свої відповіді та розв'яжіть помилки, якщо

вони є. Зверніть увагу на правильність відповідей, а також на процес їх вирішення.

✓ *Підготовка питань:* Складіть питання, які можуть бути задані на уроці або на самостійній роботі. Та пам'ятайте про категорії:

- Які теми вивчалися на уроках природознавства в 4 класі?
- Які поняття та терміни були введені в новій темі?
- Які основні факти, правила або принципи були вивчені в новій темі?
- Які вправи та завдання були виконані на уроках або в робочому зошиті в рамках нової теми?
- Які труднощі виникли під час вивчення нової теми?
- Які додаткові джерела або матеріали були використані для вивчення нової теми?
- Які знання та вміння вам здаються найважливішими для успішного вивчення даної теми?
- Як ви підготуєтеся до самостійної роботи на уроках природознавства в рамках нової теми?
- Які вправи або завдання ви плануєте виконати в рамках самостійної роботи для закріплення знань та вмінь з нової теми?
- Як ви будете перевіряти свої відповіді та вирішувати помилки, якщо вони виникнуть під час самостійної роботи? [17].

Педагоги також виділяють як особливий вид самостійної роботи учнів молодшого шкільного віку програмоване навчання, за яким учень крок за кроком самостійно опановує навчальний матеріал. Програмове навчання визначається як система, що має розумове поєднання усіх методів навчання за переважаючої й визначеної ролі самостійної роботи учнів. Оскільки основним завданням даного

навчання – це підвищення керованості процесом засвоєння знань учнів, то керування необхідне у тих випадках, коли учні самостійно набувають знання. Особливо ефективним є використання програмованого навчання в початковій ланці освіти.

Отже, можна визначити декілька кроків, які можна використовувати для самостійної роботи учнів такі як: ознайомлення з підручником, вивчення попередньої теми, перегляд попередніх записів, вивчення нової теми виконання вправ, самоперевірки, підготовка питань.

2.2. Проведення самостійної роботи «Лісостеп»

Ось кілька кроків, які можна виконати під час проведення самостійної роботи на тему «Лісостеп»:

Ознайомлення з темою:

- Перегляньте підручник, навчальні джерела, або інші ресурси, що містять матеріали про лісостеп. Ознайомтеся з основними ознаками цього природного комплексу, такими як клімат, рослинність, тваринний світ, географічне розташування та взаємодія між ними.

Запис основних фактів:

- Запишіть основні факти, поняття та ключові моменти про лісостеп, щоб мати зручний конспект для використання під час самостійної роботи.

Проведення додаткового дослідження:

- Виконайте додаткове дослідження про лісостеп, використовуючи додаткові джерела, такі як Інтернет, енциклопедії, наукові статті тощо. Зберіть більше деталей та цікавих фактів про цю природну зону.

Виконання завдань:

- Виконайте завдання, пов'язані з темою «Лісостеп», які можуть бути включені в самостійну роботу. Це можуть бути вправи на відпрацювання знань, розв'язування завдань на застосування теоретичних знань до конкретних ситуацій, аналіз карт або діаграм, робота з текстами тощо.

Висновки та рефлексія:

- Зробіть висновки про вивчену тему "Лісостеп" на основі набутих знань. Запишіть свої враження, висловіть свою думку, зробіть власні висновки та спробуйте встановити зв'язок між вивченим матеріалом та реальним життям [18].

Самоперевірка:

- Перевірив свої відповіді на запитання та встановив, що вони відповідають запитам. Також провів аналіз своїх відповідей та переконався, що використав різні методи навчання, такі як вербальний опис, використання візуальних матеріалів та зв'язок з реальним життям. Вважаю, що вдало використав різні типи інтелекту для кращого залучення всіх учнів до навчального процесу [19].

Аналіз та узагальнення результатів теоретичних досліджень за темою «Лісостеп» дозволили нам виділити критерії, які стали основою для застосування методики дослідження. На основі узагальнення теоретичного матеріалу за темою роботи нами були виділені основні критерії формування у молодших школярів загального поняття теми «Лісостеп»: виховання в учнів дбайливого та усвідомленого ставлення до навколишнього середовища, як однієї з найвищих людських цінностей; потреби в пізнанні та вдосконаленні знань з природничої науки; прийняття продуманого рішення і слідування йому.

При розгляді теми "Лісостеп" надала можливість нам виділити критерії, які стали важливим підґрунтям для застосування методики дослідження. За допомогою узагальнення теоретичного матеріалу за темою роботи нами було виділено такі критерії як: розумне ставлення учнів молодшого шкільного віку до навколишньої природи. Дослідно - експериментальна робота проводилась на базі Чернігівської загальноосвітньої школи № 29. В дослідно-експериментальній роботі приймали участь 23 учня молодшого шкільного віку. З кожним із учасників робота проводилась особисто.

Метою проведення дослідження є узагальнення знань з теми "Лісостеп" в учнів початкової школи. Саме тому, розроблена анкета застосовується при виявленні рівнів розвитку дітей початкової школи.

При виборі даних критеріїв полягає також у тому, що визначення рівня свідомого ставлення до навколишнього середовища, опанування основними завданнями про лісостеп та їх мешканців, з однієї сторони, є невід'ємною частиною досліджуваних при опануванні даної теми, а вже з другої сторони, такі значення піддається зручному та доступному виявленню в умовах освітнього навчального закладу. Тому для формування засвоєння теми учнями початкових класів нами було проведено емпіричне дослідження за такими етапами:

1. На першому етапі було визначено добірку досліджуваних, обрані методи організації даного дослідження та розроблена анкета для вивчення визначених критеріїв.

2. При діагностичному етапі з метою диференціації початкових даних з учнями було здійснено анкетування. Анкетування походило анонімно, всі анкети були надані у друкованому форматі.

3. При практичному етапі було проведено попередню обробку даних.

4. На узагальненому етапі було сформовані висновки, щодо проведеного дослідження за авторською методикою.

З огляду на властивості розвитку дітей молодшого шкільного віку була розроблена анкета "Лісостеп" (Додаток А). Жанна анкета була розроблена за відповідності рекомендації Типова програма НУШ О. Савченко для 3-4 класів [20]. Анкета повністю розроблена до мети дослідження, а також під вікову категорію учасників.

Мета застосування методики. Розроблений нами опитувальник дає можливість визначити засвоєний рівень знань з теми «Лісостеп» в учнів молодшої школи. Аби визначити якісні показники була використана схема за рівнями знань з теми «Лісостеп», дивлячись на результати анкетування дітей. Особливості змісту методики представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Значення показників за окремою обраною методикою

Рівні	Набрані бали	Зміст показників
I рівень Високий	26 – 36	Високий рівень свідомого розуміння теми та знань про природу, опанування основними знаннями про тваринний світ, корисні копалини, ґрунти зони Лісостепу.
II рівень Достатній	15 – 25	Середні рівні обізнаності учня, щодо основ теми Лісостеп, знань про природу, опанування основними знаннями про тваринний світ, корисні копалини, ґрунти зони Лісостепу.

III рівень Середній	0 – 14	Низькі рівні знань та навичок щодо основ теми Лісостеп, знань про природу, опанування основними знаннями про тваринний світ, корисні копалини, ґрунти зони Лісостепу.
--------------------------------------	--------	---

За для реалізації поставленої мети використовувався *метод емпіричного дослідження*:

- Спостереження;
- Педагогічний експеримент;
- Метод індивідуальної бесіди з дітьми;
- Метод оцінки за допомогою вивченого опитування.

Провівши анкетування серед дітей молодшого шкільного віку був зроблений аналіз отриманих даних. Одержані результати кожного учасника анкетування надані у таблиці в Додатку Б. Наслідком опитування учнів молодшого шкільного віку за методикою Анкета «Лісостеп» представлені на рис. 2.1 – 2.5 та в таблиці у Додатку Б.

Відповіді на запитання стосовно поняття природної зони, на якій чергуються ділянки лісів та степів, і на питання де розташована зона лісостепу 75% (18) та 74% (17) учнів надали правильні відповіді на питання тесту та виявили обізнаність у цих питаннях (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Відповіді на запитання стосовно розташування зони Лісостеп та її природної зони.

На запитання які ліси переважають у лісостепу переважна більшість дали відповідь 78% (18) учнів дали вірну відповідь до запитання, а 13% (3) учнів вважають, що зона лісостепу має хвойні ліси, а по 9% (2) учнів не надали вірної відповіді (рис.2.2).

Рис. 2.2 Відповіді на питання які перебувають ліси та назви заповідника Лісостепу.

Переважна більшість учнів 82% (19) чітко розрізняє форми земної поверхні та знає який клімат є в Лісостеповій зоні (рис.2.3).

Рис. 2.3 Відповіді на питання стосовно форм земної поверхні та клімату Лісостепової зони.

Важливим таж є знання дітей про тварин які мешкають у Лісостеповій зоні, на це питання учні відповідали добре, 82% (19) учнів знають, які тварини живуть в цій зоні, а 78% (18) розрізняють які ґрунти переважають в Лісостеповій зоні (рис.2.4).

Рис. 2.4 Результати на питання про тваринний світ та ґрунти зони Лісостепу.

Які пташки та які річкові тварини переважають в лісостеповій зоні орієнтуються 83% (19) й 78,3% (18) учнів, тобто більша частина учнів надали відповіді за цими питаннями (рис.2.5).

Рис. 2.5 Результати опитування про мешканців річок та птахів Лісостеповій зоні.

За даними дослідження в учнів молодшого шкільного віку у вивченій групі користуючись авторською Анкетною «Лісостеп» показано, що здебільшого учні даної групи мають зрозумілі уявлення про зону Лісостеп. За допомогою використаних нами рівнями та сумарними показниками 65,2% (15) учнів з даного класу мають високий рівень знань з визначених понять, 21,7% (5) учнів розуміють на достатньому рівні тему Лісостеп, а вже 13% (3) учня отримали середній рівень з даної теми. За допомогою даного опитування можна окреслити певні напрямки, проаналізувати та розглянути необхідний зміст та методику за для роботи з учнями молодшого шкільного віку за для поглиблення знань про Лісостепову зону.

Висновки до розділу II

На основі досліджування можна визначити декілька кроків, які можна використовувати для самостійної роботи учнів такі як: ознайомлення з підручником, вивчення попередньої теми, перегляд попередніх записів, вивчення нової теми, виконання вправ, самоперевірки, підготовка питань.

Провівши дослідження, яке стосувалося опитування молодших школярів у досліджуваній групі за допомогою авторської анкети «Лісостеп» виявлено, що переважна більшість учнів мають чіткі уявлення про лісову та степову зону. За допомогою даного опитування можна окреслити певні напрямки, проаналізувати та розглянути необхідний зміст та методика за для роботи з учнями молодшого шкільного віку за для поглиблення знань про Лісостепову зону. Загальні принципи, які знаходяться у змісту матеріалу, що вивчають учні молодшого шкільного віку в загальній діяльності або при роботі самостійно, у формі уроку або у методах контролю учителя за перебігом та наслідком та діями учнів. Програмне забезпечення показує загальну побудову шкільного процесу й список важливих матеріалів, а ще встановлює важливі результати навчання, як виняткова норма за для визначення рівнів відносно складнику та ставлення до структури освітнього процесу. За для формування різних знань й умінь, вмотивовувати учнів до розуміння навколишнього середовища за допомогою шкільних матеріалів.

РОЗДІЛ ІІІ

ОЦІНЮВАННЯ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

3.1. Аналіз результатів самостійних робіт с природознавства

Контроль чи перевірка самостійних робіт загалом є обов'язковим компонентом навчання. Воно має місце на всіх етапах процесу навчання, але особливого значення набуває під час перевірки результатів самостійних робіт.

Суть аналізу результатів самостійних робіт в початковій школі полягає у виявленню рівня засвоєння знань учнями, який має відповідати освітньому стандарту з даної програми, даного предмету. Проте дидактичне поняття аналізу результатів навчання має значно більший обсяг в сучасній педагогіці. Контроль, перевірка, аналіз результатів навчання трактується як педагогічна діагностика.

Вже в зарубіжній педагогіці діагностика трактується як процес, в якому здійснюється визначення рівня засвоєння знань, умінь й навичок, а також деяких аспектів розвитку й вихованості, обробка й аналіз отриманих знань, узагальнення та висновки прохід процесу навчання та про просування учнів на наступні сходи навчання, висновки про ефективність роботи вчителів і всього освітнього закладу.

Найважливішими принципами діагностування й аналізу самостійних робіт в початковій школі є: *об'єктивність, систематичність, диференційованість та індивідуальний характер, вимогливість вчителя тощо.*

- *Об'єктивність* полягає в науково обгрунтованому змістів діагностичних тестів, діагностичних процедур, рівному,

дружньому ставленню педагога до всіх учнів, точному, адекватному встановленим критеріям оцінюванню знань учнів. На практиці об'єктивність діагностування означає, що виставлені оцінки співпадають незалежно від методів і засобів контролювання педагога, що здійснював діагностування й аналіз самостійної роботи учнів в початковій школі.

- *Систематичність* відображається в тому, що є необхідним здійсненням діагностичного контролювання на всіх етапах дидактичного процесу – від початкового сприймання знань й до їх практичного використання. Систематичність полягає ще в тому, регулярному діагностуванню піддаються всі учні з першого і до останнього дня перебування в навчальному закладі.
- Більшість учнів працюють по різному тому мають не однакові здібності. Великими відмінностями характеризується і робота вчителів в початковій школі. Все це обумовлює кращі чи гірші результати навчання. Тому повинно й бути більш-менш розгалужена градація оцінок успішності. Іншими словами, потрібно, щоб оцінки були належною мірою – *диференційовані*.
- *Діагностування* повинно бути – індивідуальним. Перевіряти потрібно знання, уміння й навички кожного учня. При перевірці вчитель має враховувати індивідуальні особливості учнів: їхній темперамент, характер, здібності, нахили, інтереси, потреби, мотиви, особливості психічних функцій – мислення й мови, пам'яті, уваги, уявлення, емоцій, волі.
- *Вимогливість вчителя* до оцінювання роботи учня – обов'язкова умова високої якості навчання в початковій школі. Тому завищення оцінок – це велике зло. Лібералізм вчителя неминуче

завдає великої шкоди моральному вихованню учнів, байдуже й безвідповідальне ставлення їх до навчання. Учні молодшого шкільного віку люблять й поважають таких вчителів, які не тільки вимагають знання, а ще й цікаво навчають і, навпаки, не поважають вчителів, які ставлять незаслужені оцінки.

Аналіз результатів самостійних робіт з природознавства в 4 класі може включати наступні кроки:

- Огляд робіт: Перегляньте роботи учнів, оцініть їх на предмет виконання завдань, правильності відповідей та рівня самостійності учнів [22].
- Оцінювання: Використовуйте критерії оцінювання, які були заздалегідь встановлені, для оцінки робіт учнів. Оцінка може бути виражена у числовому або словесному вигляді, залежно від вашої шкільної політики.
- Аналіз помилок: Виявіть поширені помилки, які роблять учні, і зверніть на них увагу. Можливо, учні мають спільні проблеми з розумінням певних концепцій або використанням відповідних термінів. Зробіть записи про такі помилки та сплануйте додаткові вправи або пояснення для вирішення цих проблем.
- Виявлення сильних сторін: Визначте сильні сторони учнів, виявлені в їх роботах. Можливо, деякі учні проявили глибоке розуміння теми, використовували різноманітні джерела, вміли застосовувати знання в різних контекстах тощо. Відзначте ці сильні сторони та похваліть учнів за їх зусилля.
- Планування подальших кроків. На основі аналізу результатів самостійних робіт, сплануйте подальші кроки в навчанні. Можливо, деякі теми потребують додаткового вивчення або повторення, або можуть бути поглиблені в наступних уроках. Розгляньте можливості покращення навчального процесу на основі отриманих результатів.

- Індивідуальне консультування: Проводяться індивідуальні консультації з учнями, особливо з тими, хто має проблеми з розумінням матеріалу. Надайте їм додаткову підтримку, поясніть складні моменти, відповідайте на запитання та допоможіть засвоїти матеріал [22].
- Використання інтерактивних методів: Використовуйте інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри, дебати, дискусії, проекти, що допоможуть активізувати учнів, залучити їх до активної взаємодії та сприяти глибшому засвоєнню матеріалу.
- Використання технічних засобів: Використовуйте різноманітні технічні засоби, такі як комп'ютери, проектори, інтерактивні дошки тощо, для візуалізації матеріалу, демонстрації відео, анімацій, віртуальних екскурсій тощо, що допоможе зрозуміти складні поняття та забезпечить цікавість учнів.
- Забезпечення зворотного зв'язку: надавайте зворотний зв'язок учням щодо їхньої активності, прогресу та результатів на уроці. Підкреслюйте позитивні аспекти та виявляйте можливості для покращення. Зворотний зв'язок може мотивувати учнів до подальших зусиль у навчанні [23].

При визначенні навальних досягнень учнів в четвертому класі аналізу підлягають:

- ✓ Характеристики відповіді учня: елементарна, фрагментарна, неповна, повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча;
- ✓ Якість знань, правильність, повнота, осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність;
- ✓ Ступінь сформованості загальних навчальних та предметних умінь й навичок;
- ✓ Досвід творчої діяльності (вміння виявляти проблеми, формулювати гіпотези, розв'язувати проблеми);

✓ Самостійність оцінних суджень.

На основі цих орієнтирів виділяється чотири рівні навчальних досягнень учнів початкової школи, які характеризуються такими показниками:

I рівень – початковий. Відповідь учня при відтворенні навчального матеріалу – елементарна, фрагментарна, зумовлюється початковими уявленнями про предмети вивченого;

II рівень – середній. Учень відтворює основний навчальний матеріал, здатний розв'язувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності;

III рівень – достатній. Учень знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно засвоює знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням, тощо), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь учня повна, логічна, обґрунтована, хоча їй і бракує власних суджень. Учень здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності.

IV рівень – високий. Знання учня є глибокими, міцними, узагальненими, системними; учень вміє застосовувати знання творчо, його навчальна діяльність має дослідницький характер, позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Зазначеними рівням відповідають критерії оцінювання навчальних досягнень учнів за дванадцяти бальною шкалою.

Отже, при аналізі результатів самостійних робіт учнів з природознавства в четвертому класі включає в себе декілька кроків, а саме: огляд робіт, оцінювання, аналіз помилок, аналіз сильних сторін, планування подальших кроків, індивідуальна консультація, використання інтерактивних методів, використання

технічних засобів й забезпечення зворотного зв'язку.

3.2. Пропозиції щодо підвищення ефективності проведення уроку

Ось кілька пропозицій щодо підвищення ефективності проведення уроку з природознавства:

- Розробка чіткого плану уроку: перед початком уроку ретельно розробіть план, що включає мету уроку, послідовність дій, використання різноманітних методів і прийомів, а також оцінювання розуміння матеріалу [24].
- Використання різноманітних методів та прийомів: Застосовуйте різноманітні методи та прийоми, такі як елементи гри, рольові ігри, досліди, практичні роботи, використання візуальних засобів, технічних засобів тощо, для активізації учнів та сприяння кращому засвоєнню матеріалу.
- Використання інтерактивних методів: Залучайте учнів до активної участі на уроці, створюючи можливості для обговорень, діалогів, питань і відповідей, взаємодії між учнями та вчителем. Це допоможе стимулювати цікавість до предмету та розуміння матеріалу.
- Використання реальних прикладів: Використовуйте реальні приклади, які відповідають національному контексту та життєвому досвіду учнів, для кращого засвоєння матеріалу та підвищення зацікавленості учнів.
- Формулювання чітких завдань та очікувань: Формулюйте чіткі завдання та очікування до учнів на початку уроку, щоб вони знали, чого від них очікується і на що варто звернути особливу увагу.

- Застосування різних форм контролю: Використовуйте різні форми контролю знань та вмінь учнів під час уроку, такі як письмові тести, усні відповіді, практичні завдання, групові роботи, самооцінка та взаємооцінка, досліди тощо. Це допоможе отримати різноманітну інформацію про рівень засвоєння матеріалу учнями та вчасно виявляти можливі проблеми або недорозуміння [25].
- Врахування індивідуальних особливостей учнів: Звертайте увагу на індивідуальні особливості учнів, такі як рівень підготовки, інтереси, стиль навчання, та адаптуйте підхід до них. Враховуйте різний рівень складності завдань, забезпечуйте підтримку учням з різним рівнем володіння матеріалом.
- Створення сприятливої атмосфери: Створюйте сприятливу атмосферу на уроці, де учні почувуються комфортно для вільного вираження своїх думок, задавання питань, взаємодії з однокласниками та вчителем. Позитивний клімат на уроці сприяє більш активному навчанню та залученню учнів до процесу.
- Використання різних джерел інформації: Використовуйте різні джерела інформації, такі як підручники, додаткові матеріали, відео, веб-ресурси, віртуальні лабораторії тощо, для забезпечення різноманітності інформації та підвищення зацікавленості учнів. Залучення рефлексії та самооцінки: Залучаються учні до рефлексії процесу навчання та самооцінки своїх знань та вмінь [26].

На думку вчених за для активного розуміння й вивчення природознавства в початковій школі вчитель повинен послідовно організовувати навчальний процес аби учні активно засвоювали кожну розглянуту тему.

Вчитель початкових класів має багато зробити, аби з першої хвилини уроку оволодіти увагою дітей. Аби на початку уроку діти включились в активну

пізнавальну діяльність, вчитель має цілеспрямовано провести невеличку фронтальну самостійну роботу.

Великим засобом підвищення ефективності уроку є велика кількість видів робіт на уроці. Зазвичай учні молодшого шкільного віку стомлюються не від великої кількості завдань, а від їхньої одноманітності. Тому ефективним засвоєнням знань на уроці є зміна виду діяльності.

Також важливим чинником якісно проведеного уроку в початковій школі є зміна середовища навчання. Таке проведення уроків зазвичай відбувається під час змінення обстановки, яке допомагає учням відвикнути від підказок звичного оточення і не залежати від них. Наприклад, якщо урок відбувається дистанційно то можна змінити сервіс для проведення уроку, або змінити налаштування звичайного інтерфейсу. Завдяки такому методу навчання в початковій школі сприяє зменшенню психологічного бар'єру щодо нового середовища та буде розвивати здатність пригадати матеріал у будь-якій обстановці.

Неменш важливим є використання на уроках цифрових технологій. Цифрові технології на уроках в початковій школі є надзвичайно впливовим фактором на отримання успіхів у навчанні сучасного учня. Створення якісного освітнього продукту допомагають різноманітні освітні продукти різних форматів. Наприклад, заздалегідь записані й розміщені у вільному доступі онлайн-уроки стануть у нагоді учням, які не змогли бути присутніми на уроці фізично.

Важливим фактором також є підтримка учнів учителем. Адже на даний час більшість учнів навчаються онлайн, тому під час дистанційного навчання нажалі дуже складно визначити психологічний стан кожної дитини, дізнатись про її страхи та занепокоєння. Аби вчитель міг посприяти соціалізації учнів він має проводити супервізії – невеликі групові навчальні заняття.

Проведення таких супервізій надає змогу у спокійній обстановці встановити контакт зі школярем, пояснити не зрозумілі йому теми та оцінити їхній рівень

розуміння навчального матеріалу. Також вчитель початкової школи може організовувати створення групових проєктів, проводити періодичні сеанси відеозв'язку та робити невеличкі «перерви» під час проведення онлайн уроку, аби учні мали змогу поспілкуватись один з одним.

Зараз батьки, як ніколи відіграють важливу роль у навчанні свої дітей. Адже саме батьки допомагають учням опанувати новий матеріал під час проведення онлайн-уроків, допомагають виконувати домашні завдання та надають відповіді на запитання дітей. Тож важливо вчителю ефективно організувати двосторонню комунікацію з ними.

Відносно цього, вчитель при використанні різноманітних методів таких як: організованість, стимул, контроль, регулювання, виправляє, аналізує та оцінює заключний та проміжний результат, а вже учень має – сприймати, усвідомлювати, осмислювати й вміти застосовувати в практичному житті.

Методами самостійної діяльності учнів початкової школи є:

- Інформаційний;
- Репродуктивний;
- Метод проблемного викладу знань;
- Дослідницький.

Інформаційний метод – це такий метод опанування знаннями учнів молодшого шкільного віку про навколишнє середовище та способів виконання певних дій діяльності.

З приводу опанування знаннями учнів початкової школи навколишнього середовища мають подаватись загальною характеристикою певного об'єкта або явища. Розуміння будь-якого об'єкта до учнів надходить при пред'явленні даного об'єкта або його матеріальної форми. На приклад при розгляді визначення *вивітрювання* – це руйнація або зміна гірської породи під дією перепаду

температури повітря, вологості і живих організмів.

За допомогою зразка та при усному коментарі учителя та ще, який супроводжується наочністю, інструкціями або побудовою схем.

Про ефективність інформаційного методу можуть сказати перш за все це зміст викладеного матеріалу його логічна послідовність, а ще можливість сприйняття учнями інформацію та за якісним контролем знань.

Даний метод застосовується при організації засвоєння знань з визначеного предмету, який є новим для учнів початкової школи.

Репродуктивним методом називають певний спосіб діяльності учнів початкової школи. Мета якого заключається, що вчитель надає такі завдання на відтворення дій, які вже учні проходили в інформаційному методі та відтворюють завдання. При цьому в учнів формуються певні вміння та навички.

В природознавстві в початковій школі репродуктивний метод використовується під час виконання учнями завдань за зразком або при самостійній роботі за допомогою інструкцій, які надав учитель.

Використання методу проблемного викладу знань полягає у послідовності дій вчителя й учнів. При цьому вчитель штучно створює проблемні ситуації де показує шляхи їх вирішення, контролює діяльність учнів. За допомогою цього методу вчитель не тільки створює проблемні ситуації на уроці і показує шляхи вирішення даних ситуацій, а ще спрямовує роботу учнів та показує шляхи вирішення даних ситуацій.

Якщо казати простими словами то вчитель показує учням самий шлях наукової думки, примушує їх стежити за рухом думки істини, роблячи учнів начебто співучасниками наукового шляху.

При використанні дослідницького методу учні молодшого шкільного віку залучаються до творчої діяльності. За допомогою даного методу учні навчаються під керівництвом вчителя розв'язувати проблемні задачі. В першу чергу вчитель

навчає учнів знаходити проблему в цілому або її частини. Проблемні запитання вчитель ставить по ходу викладання предмету природознавства або при показу картин, ілюстрацій та ін.

При використанні дослідницького методу вчитель зазвичай висловлює свої міркування до запитань. Значне питання вчитель початкових класів може розділити на декілька підзадач, що дасть учням можливість швидше та якісніше виконати те чи інше завдання. Періодично вчитель може проводити з учнями евристичну бесіду, яка включає в себе декілька взаємопов'язаних запитань, які полегшують розв'язання глобального питання. За допомогою таких двох прийомів вчитель спрямовує роботу учнів а пошук розв'язання не цілого питання, а окремих його елементів, що разом ведуть до вирішення поставленої проблеми.

Скажімо, що для розгляду глобального поняття «План місцевості» вчитель разом з учнями розглядають певні ознаки, які відтворюють даний зміст. Одним з таких ознак є саме визначення «План місцевості – це зображення невеликої ділянки земної поверхні». Ця важлива ознака виявляється під час проведення евристичної бесіди.

- Уявімо, що ми підіймаємось над місцевістю все вище й вище на літаку. Чи змінюється місцевість та її розміри з тим як ми підіймаємось вище?

- Які об'єкти ми будемо найдовше бачити? Це будуть великі чи маленькі об'єкти?

- Чи можемо ми зробити висновок, що чим вище нас підіймає літак тим розміри місцевості збільшуються? А, що відбувається з об'єктами коли змінюється висота на яку нас підіймає літак? Чи зможемо ми розгледіти на великій висоті поодинокі дерева й невеличкі будівлі?

- Чи можемо ми надати відповідь, що розмір місцевості має бути достатнім аби зобразити на її плані більше розгледіних об'єктів?

При застосуванні даного методу учні молодшого шкільного віку використовують знання про розширення горизонту й збільшення ліній даного горизонту з висотою та колективно з вчителем приходять до висновку, що чим більшу місцевість за розміром ми можемо побачити, тим менше ми можемо побачити на ній об'єктів та навпаки. Тому можна зробити висновок, що чим більше на плані ми можемо зобразити об'єктів, тим менші розміри місцевості нам потрібно охоплювати.

- Чи можемо ми дійти висновку, що «План місцевості» це креслення невеликої ділянки земної поверхні? (Так).

- Тому можемо зазначити, що це є найважливішою ознакою «Плану місцевості»

Для того, щоб учні молодшого шкільного віку зрозуміли вивчену тему вчитель може продемонструвати декілька різних планів місцевості та обговорити їх разом з учнями. Завдяки спільній розумовій діяльності можуть з'ясувати інші істотні ознаки плану місцевості.

Дослідницький метод, як і метод проблемного навчання є можливістю організації творчої діяльності учнів. Але це дві відмінні діяльності учнів молодшого шкільного віку. Завдяки дослідницькому методі основна робота учнів заключається у самостійному розв'язанні проблемного питання. Тому це зумовлює самостійність учнів виконання етапів розв'язання проблемного питання.

Важливістю використання даного методу є те, що учні молодшого шкільного віку вже мають засвоєні знання та вміння виконувати всі етапи розв'язання проблемного питання та їх логічній послідовності, а саме:

Створення проблемної ситуації;

Висловлення передбачень задля керування діяльністю учнів;

Логічне доведення правильності передбачення;

Аналіз виконання навчально-дослідницького завдання.

Для прикладу, на уроці під час формування поняття «Географічна карта» вчитель демонструє два однакові за формою та розмірами листка паперу й запитує учнів:

- Діти, кажіть будь-ласка чи можемо ми на одному аркуші паперу відтворити план місцевості, а вже на іншому зобразити кордони нашої держави? Якщо ні – то чому? Якщо так – то при яких мовах?

А вже під час формування в учнів молодшого шкільного віку поняття «Компас» можна поставити таке проблемне питання:

- Діти, чи знаєте ви чому червоний колір – це теплий, а вже синій – це холодний? Чи знаєте ви чому у компаса одна стрілка в двох кольорах? І т. д.

Дані методи надають вчителю можливість керувати розумовими діями учнів, розвивати їх знання, вміння й навички в процесі формування природничих знань.

Джерела знань й методи навчання поділяють на: словесні, наочні й практичні.

Словесний метод навчання в початковій школі на уроці природознавства поділяють на:

- Розповідь;
- Бесіда;

Метод розповіді можна застосовувати тоді коли потрібно виділити певні характерні риси даного природничого об'єкта або розказати про історію природничих відкриті і т. д. Під час використання методу розповіді вчитель розкриває навчальний зміст й керує навчально-пізнавальною діяльністю учнів.

При викладенні змісту уроку учні молодшого шкільного віку можуть механічно або свідомо запам'ятовувати важливі аспекти. Але це можливо лише

за умови активної пізнавальної діяльності учнів під час уроку. За для забезпечення засвоєння знань учнями вчителю необхідно активно організовувати й стимулювати пізнавальні процеси та контролювати й регулювати засвоєні знання учнями.

Метод бесіди включає в себе організацію пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку. Важливість даного методу є те, що засвоєння знань або вивчення нової теми сприймається учнями частинами або у форматі запитання-відповідь.

- ✓ Бесіди можна поділити на:
- ✓ Катехізичні;
- ✓ Евристичні.

Катехізична бесіда – це така бесіда в якій уні надають короткі відповіді на поставлені вчителем запитання. Зазвичай запитання вчитель може ставити не в логічному порядку. Тому ці запитання й відповіді на них не ведуть учнів до розв'язання будь-якої проблеми. Даний вид бесіди зазвичай вчителі початкових класів використовують під час перевірки знань й умінь, закріплення та повторення вивченого матеріалу.

Евристична бесіда зазвичай використовується під час вивчення будь кого проблемного запитання або проблемної теми. При цьому вчитель в ході бесіди ставить допоміжні запитання й за допомогою додаткової інформації змушує учнів відтворювати раніше набуті знання й за допомогою логічних міркувань, самостійно знайти підхід до розв'язання поставленої проблеми. Евристична бесіда на сам перед показує знання вчителя з певного предмета, а ще вміння вчителя вести діалоги, винахідливості й гарної ерудиції.

Ми навели деякі вимоги до евристичної бесіди:

- Всі запитання повинні бути конкретними. (Для того, щоб учень міг розуміти про який об'єкт йде мова та що конкретно про нього можна

розказати).

- Потрібно уникати альтернативних запитань (Приклад: Яке буває літо в степах холодне чи спекотне?).
- Запитання не можуть бути потрійними або подвійними, стосуватись декількох предметів одночасно.
- Заборонено включати в запитання мало відомі учням терміни або запитання ставити декілька разів у різних формулюваннях

Найбільш поширеним наочним методом є *спостереження*.

Метод спостереження в початковій школі – це вмотивоване, заплановане сприймання навколишнього середовища.

Програма спостереження в початковій школі відбувається на уроках природознавства по різному, а саме: проводяться спостереження за погодою, під час вимірювання сонця над горизонтом та за місячним сонцестоянням.

Важливим є послідовність у проведенні спостережень на уроках природознавства в початковій школі, а саме:

- Пояснення змісту та мети спостереження й ознайомлення учнів молодшого шкільного віку з інструкцією щодо проведення будь якого спостереження;
- Правильно організувати роботу з приладами завдяки яким проводиться спостереження й правильно організувати записи в зошитах дані спостережень;
- Невід'ємною частиною роботи є допомога вчителя при узагальненні матеріалів спостережень.

В природі існують різні явища, які учні не можуть активно спостерігати, але їх можна змодельовати й продемонструвати в дослідах за допомогою спостереження.

Навчальним дослідом називають простий навчальний експеримент. Такий експеримент надає змогу повторити певне явище або процес у штучно створених умовах, поспостерігати за його ходом й побачити такі ознаки, які не завжди можна поспостерігати в природі.

Важливими є правила які потрібно суворо дотримуватись під час проведення навчального досліду, а саме:

- Перед плануванням досліду вчитель має знати над яким саме питанням буде проведено дослід й визначити основні етапи досліду;
- За для правильної активізації пізнавальної діяльності учнів початкової школи й перевірки розуміння досліду вчитель повинен ставити до всього класу запитання й перевіряти коректність записів або замальовок;
- Вчитель початкових класів повинен правильно спрямовувати учнів на самостійне пояснення досліду й підводити їх до самостійних висновків;
- Під час проведення дослідів вчитель повинен не тільки схематичними малюнками на дошці показувати, а ще й демонструвати наочні посібники;
- Під час проведення досліду в початковій школі має бути обмеженим по часу;
- Перед тим як проводити дослід вчитель має переконатись у справності всіх приладів якими буде користуватись під час досліду.

Найбільш практичним методом навчання в природознавстві в початковій школі є суспільно корисна праця. Тобто така праця за допомогою якою в учнів молодшого шкільного віку формується розуміння про суспільно корисну працю, бережливе ставлення до природи. Вчителі зазвичай намагаються спрямовувати роботу учнів на озеленені шкільної території, охорону рослин й тварин та інше.

Важливим завданням на уроках природознавства в початковій школі є знайомство учнів з природничими умовами й корисними копалинами, життям й господарською діяльністю не тільки України, а й зарубіжних країн.

В процесі навчання на уроках природознавства з учнями інклюзії розвивають їх в процесі спостереження за навколишнім середовищем, увагу, пам'ять й абстрактне мислення, уяву.

Але не зважаючи на те, що в змісті природознавства в початковій школі є багато чого цікавого, можуть виникати труднощі під час вивчення матеріалу. Зазвичай труднощі з вивченням природничої науки в початковій школі виникає під час аналізу властивостей, об'єктів й зв'язків між ними, під час порівнянь й узагальнень.

У програмі курсу з природознавства в початковій школі вчителю пропонується самотужки враховувати пізнавальні можливості учнів під час визначення обсягу навчального матеріалу.

Але вже в структурі курсу є зміни. Враховані сучасні тенденції в природничій освіті в початковій школі, а саме введено курс «Природа рідного краю», з допомогою якого можна сформувати в учнів молодшого шкільного віку уявлення про рідний край й деякі поняття.

Значну увагу потрібно приділяти прироботі з картографічною наочністю, під час якої навчальний процес може значно ускладнюватись. Ускладнення з картографічною наочністю в учнів початкових класів виникає через недостатнє усвідомлення змісту інформації, яке може передаватись схематичного характеру. Тому за для усвідомлення учнями молодшого шкільного віку теми «План і карта» необхідно дотримуватись логічних переходів від сприйняття реальної місцевості до зображень даної місцевості на карті. А саме:

Спочатку учнів молодшого шкільного віку потрібно ознайомити з макетом або планом шкільної ділянки;

- Навчити орієнтуватись на плані шкільної ділянки;
- Навчити орієнтуватись на плані своєї місцевості;
- Навчити визначати місце шкільної ділянки на цьому плані.

Важливим є спрямуванням пропедевтичну роботу на знайомство учнів молодшого шкільного віку з простими географічними поняттями, які сформувати в учнів можна за рахунок опори на уявлення про найближчу до школи місцевість. Натомість традиційні педагоги початкової школи частіше за все пропускають важливість узагальненого уявлення про найближче оточення, за допомогою якого формуються розуміння картографічної наочності.

Такі роботи можливо проводити навіть з першого класу. Під час такого формування картографічної наочності потрібно враховувати склад учнів класу, місцевості й наявних засобів навчання. Навіть за умови того, що така робота починалась не з першого класу потрібно не змінювати логіки її проведення.

За наявності інклюзії в початковому класі потрібно навчити таку дитину правильно уявляти про найближче оточення, а саме:

- Про клану кімнату;
- Про школу;
- Про шкільне подвір'я та ін.

Аби сформувати такі поняття у дітей які мають інклюзивне навчання в початковій школі їм проводять екскурсії по класу, школі й шкільному подвір'ю. Під час таких екскурсій вчитель повинен коментувати пройдений маршрут, показуючи об'єкти та їх відношення до них. Під час проведення екскурсій по подвір'ю школи потрібно ставити запитання до дітей: «Діти, чи знаєте де ми зараз знаходимось? Що це за будівля поруч із нами? Куди ми далі підемо?» та інше.

Після завершення екскурсії вчителеві необхідно продемонструвати учням макет шкільного подвір'я й ті об'єкти, які вони встигли побачити. Під час

демонстрації макету шкільного подвір'я вчитель показує маршрут яким вони рухались разом з дітьми й показує об'єкти які вони бачили підчас самої екскурсії.

Вчителі початкової школи мають за можливістю, частіше пов'язувати роботу в класі й позаурочний час з макетом, розвиваючи в учнів правильне орієнтування по ньому.

Нижче ми навели питання, які можна ставити учням молодшого шкільного віку працюючи з макетом, наприклад:

1. Потрібно показати на макеті де:

- а) школа;
- б) спортивний майданчик.

2. Розкажіть й покажіть:

- а) як можна пройти від шкільного подвір'я до спортивного майданчику?
- б) в якому місці ми сьогодні разом збирали листя? І т. д.

3. Надати відповідь:

а) що ти можеш бачити навколо себе коли стоїш на цьому місці (вказати на макеті, якесь певне місце)?

б) чи можуть побачити один одного учні, якщо один стоїть тут, а інший тут (вказати на макеті певні місця)? І т. д.

Дані вправи мають проводитись упродовж всього навчального року. Але складність питань має бути індивідуальним до кожного учня молодшого шкільного віку, залежно від його рівня засвоєння матеріалу.

Зазвичай учні молодшого шкільного віку знайомляться з макетом шкільного подвір'я разом з макетом класної кімнати. Обов'язково вчитель повинен показати учням на макеті класної кімнати де хто й з ким сидить. Обов'язковим елементом є те, що макет класної кімнати та макет шкільного подвір'я повинен бути в класі із самого першого дня.

За допомогою використання макету шкільного подвір'я та макету класної кімнати учні молодшого шкільного віку мають вміти знаходити місце де вони сидять, де сидять їхні товариші й вміти показувати як вони йтимуть до школи або зі школи.

Як проводиться робота з планом класної кімнати.

Вчитель початкових класів може «домовлятися» з учнями, що наприклад парти або столи замінять на квадратні аркуші паперу. Вже на уроках «Дизайн та технології» учні повинні наклеїти на аркуш паперу однакові за кольором квадрати за зразком вчителя. Потім учні повинні порівняти макети й свої плани, якими будуть користуватись, аби знайти свої наприклад парти. Вже потім робота з планом має проводитись в такій же послідовності, як проходила з макетом. Спільний план класної кімнати повинен бути біля класної дошки, натомість кожен учень має свій виготовлений план за яким виконує завдання поставлені вчителем.

Під час роботи з планами, а в майбутньому з іншими планами й картами потрібно звертати увагу дітей на те, що може бути зображено на планах.

Починаючи з другого класу, вчитель має організувати роботу учнів так, щоб діти поступово могли перейти від макету класної кімнати до шкільного подвір'я. Але це має відбуватись так, щоб учні мали можливість співвідносити умовні знаки плану подані за допомогою макету з позначеними об'єктами реальної місцевості.

Важливим етапом у формуванні усвідомленого ставлення про просторове розміщення об'єктів є співвідношення із графічними зображеннями з реальною місцевістю.

Впродовж всього навчання учні другого класу мають працювати з планом макету шкільного подвір'я аби закріпити навички просторового орієнтування. Також учням вчитель повинен постійно нагадувати про просторові

характеристики й просторове відношення між ними. Учні початкової школи мають вміти правильно на макеті школи правильно розміщувати об'єкти, які знаходяться навколо будівлі школи.

Вже починаючи з третього та четвертого класу вчитель повинен розширювати радіус найближчого оточення. В класі має бути план їхнього населеного пункту, при цьому на ньому має бути виділено знайомі для учнів орієнтири. За допомогою таких макетів учні мають розуміти й показувати де на плані знаходиться їхня школа й показувати різні знайомі об'єкти.

Учнів третього класу можна познайомити з картою їхнього району або міста, при цьому учні мають можливість знайти місце де вони проживають. Наприклад карти району вчитель третього класу має самотужки виготовляти карти району й області із загальногеографічних кар, які не повинні містити іншої інформації. Але вчитель повинен мати на увазі, що при виготовленні таких карт потрібно виділяти лише основні об'єкти (головні дороги, вокзали та ін.). Аби зробити такі карти більш наочними потрібно умовні знаки зображувати більш реалістичними й зображувати знайомі учням об'єкти місцевості.

При використанні даних карт місцевості можна навчити дітей описувати свій шлях додому, а ще учні повинні вміти розповідати про місцевість на якій вони живуть. Такі розповіді мають опиратись на карту місцевості. Таким методом в учнів початкової школи формуються вміння прийому читання й опису місцевістю.

Вже починаючи з четвертого класу, учнів можна починати знайомити з політико-адміністративними картами області й країни. Учні четвертого класу вже повинні мати чітке уявлення про столицю України також мають вміти показувати кордони України й області. Учні мають вже мають знати прості умовні знаки карт, а саме: ріки, озера, міста та інше.

Тому таке систематичне навчання в природознавстві в початковій школі дає

змогу поступово вивчати найскладнішу тему – «План і карта». Попереднє вивчення картографічних матеріалів дає змогу практично навчити учнів читати картографічні посібники і які в майбутньому полегшують сприймання уроків географії.

Вміння читати карти – це вміння представляти місцевість за допомогою умовних позначень. Вміння читати карту може мати людина, яка оволоділа достатнім запасом уявлень про дійсність.

Як зазначав відомий дефектолог В. М. Синьов, якщо учень молодшого шкільного віку не має достатньо чіткого географічного розуміння, не вміє описувати по пам'яті географічні об'єкти або явища у відповідний момент, в майбутньому не зможе в достатній мірі оволодіти предметом географії.

Відтворення такої сенсорної основи для учнів, які мають інклюзію має велике значення. Адже важливим завданням природознавства в початковій школі є формування більшої кількості уявлень про географічні об'єкти й явища за якими учні безпосередньо не мають можливості.

Своєрідними особливостями уявлень дітей молодшого шкільного віку, які мають інклюзію є – не правильне сприйняття навколишнього середовища, не можливість правильного уявлення про навколишнє середовище та інші аспекти.

Основною функцією образного мислення визначають за часту умовою поставленого завдання. Образ може бути як і результатом, як може і бути засобом його вирішення. Тому умова завдання може впливати і на структуру образу, та на його зміст – наявність кількісних, якісних та просторових ознак.

Під час сприймання учнями молодшого шкільного віку картографічних посібників мають формуватись такі види образів:

- Образ реальної місцевості;
- Умовно-схематизовані образи місцевості.

При формуванні образів реальної місцевості в учнів молодшого шкільного

віку частіше функціонують у вигляді «картин» реальної місцевості.

Вже при формуванні умовно-схематизованих образів в учнів молодшого шкільного віку формується за допомогою рельєфних моделей або площинних схем з окремими об'ємними елементами.

Для образів реальної місцевості характерні такі види, а саме:

- Відображення невеликих ділянок;
- Відсутність орієнтування щодо сторін горизонту;
- Ізолювання образів один від одного.

Під час формування образного уявлення здебільшого переважає наочна характеристика певного вигляду окремих елементів в природі та чітко виражена фрагментованість образів навколишнього середовища.

Під час формування умовно-схематизованих образів в учнів молодшого шкільного віку зазвичай переважає порівняння великих ділянок місцевості, наявність орієнтування щодо горизонту, взаємність всіх елементів.

Як зазначають більшість авторів, що для ефективності читання картографічних посібників визначається взаємодією двох образів які було зазначено вище.

В залежності з цим, можливо окреслити, що коли в учнів молодшого шкільного віку є достатньо теоретичних знань аби вирішити поставлені завдання вчителем, за умови, якщо дане завдання не потребує створення образу, то таке завдання може бути вирішене шляхом логічних міркувань. Аби в учнів формувався процес створення образів потрібно надавати учням такі завдання, за для вирішення яких мають бути застосовані образи. В цьому випадку за для візуалізації проблемної ситуації виступає як важливий етап вирішення завдання.

Інформацію, яку зазвичай учні молодшого шкільного віку найбільш активно сприймають – це словесна. Адже словесна форма сприймання матеріалу є найбільш простою для утворення образу, а ніж карта. Пояснити це можна лише

тому, що учні молодшого шкільного віку звикли створювати образи на основі словесної інформації. Адже слово й образ зв'язані між собою дуже сильно бо в навчанні найчастіше відбувається поєднання слів й образу. А ніж поєднання різних видів наочності, в даному випадку – образної і символічної [27].

Отже, є кілька пропозицій щодо підвищення ефективності проведення уроку з природознавства такі як: використання інтерактивних методів, використання реальних прикладів, формулювання чітких завдань та очікувань, застосування різних форм контролю, врахування індивідуальних особливостей учнів, створення сприятливої атмосфери, використання різних джерел інформації. Тому можна зробити висновок, що вчитель молодших класів за поміччю різноманітних методів управляє учнями, а саме таких методів як:

- Планування;
- Організованість;
- Стимул;
- Контроль;
- Регулює;
- Аналізує та оцінює кінцевий результат вивченої теми.
- А вже натомість учень має:
- Сприймати;
- Усвідомлювати;
- Осмислювати;
- Закріплює й застосовує знання, уміння й навички на практиці.

Тому для засвоєння матеріалів учням початкових класів застосовують теоретичні знання для вирішення завдань.

Висновки до розділу III

При аналізі результатів самостійних робіт з природознавства в 4 класі може включати наступні кроки такі як:

- Огляд робіт;
- Оцінювання;
- Аналіз помилок;
- Виявлення сильних сторін;
- Планування подальших кроків.

Тому, є кілька пропозицій щодо підвищення ефективності проведення уроку з природознавства такі як: використання інтерактивних методів, використання реальних прикладів, формулювання чітких завдань та очікувань, застосування різних форм контролю, врахування індивідуальних особливостей учнів, створення сприятливої атмосфери, використання різних джерел інформації. Таким чином, вчитель за допомогою різних методів управляє учіннями, тобто планує, організовує, стимулює, контролює, регулює, коригує, аналізує і оцінює кінцевий та проміжні результати, а учень - сприймає, усвідомлює, осмислює (узагальнює і систематизує), закріплює, застосовує на практиці засвоєні знання. Тому для засвоєння матеріалів учням початкових класів застосовують теоретичні знання для вирішення завдань.

Також методами самостійної діяльності учнів початкової школи є:

- Інформаційний;
- Репродуктивний;
- Метод проблемного викладу знань;
- Дослідницький.

Інформаційний метод – це такий метод опанування знаннями учнів молодшого шкільного віку про навколишнє середовище та способів виконання

певних дій діяльності.

В природознавстві в початковій школі репродуктивний метод використовується під час виконання учнями завдань за зразком або при самостійній роботі за допомогою інструкцій, які надав учитель.

Використання методу проблемного викладу знань полягає у послідовності дій вчителя й учнів. При цьому вчитель штучно створює проблемні ситуації де показує шляхи їх вирішення, контролює діяльність учнів. За допомогою цього методу вчитель не тільки створює проблемні ситуації на уроці і показує шляхи вирішення даних ситуацій, а ще спрямовує роботу учнів та показує шляхи вирішення даних ситуацій.

При використанні дослідницького методу учні молодшого шкільного віку залучаються до творчої діяльності. За допомогою даного методу учні навчаються під керівництвом вчителя розв'язувати проблемні задачі. В першу чергу вчитель навчає учнів знаходити проблему в цілому або її частини. Проблемні запитання вчитель ставить по ходу викладання предмету природознавства або при показу картин, ілюстрацій та ін.

ВИСНОВКИ

Організація самостійної роботи з природознавства в початковій школі є важливим етапом навчання, що допомагає розвивати в учнів навички самостійної роботи, вміння організувати свій час, а також розвивати пізнавальні інтереси та мотивацію до вивчення природи.

Висновки після організації самостійної роботи з природознавства в початковій школі можуть бути наступними:

1) Проаналізувавши особливості структури самостійної роботи учнів початкової школи у змісті НУШ ми дізнались, що ефективність самостійної роботи залежить від правильної організації процесу. Важливо створити зручні умови для учнів, забезпечити доступ до необхідних навчальних матеріалів, використовувати різноманітні методи навчання та форми контролю знань.

2) Визначили особливості змісту самостійної роботи в 4 класі завдяки використанню різних форм контролю знань, таких як тести, завдання на виконання, відповіді на запитання, допомагає оцінювати рівень засвоєння матеріалу та коригувати подальший процес навчання.

3) Експериментально перевірили ефективність змісту самостійної роботи з природознавства в 4 класі. Завдяки планування подальших кроків на основі аналізу результатів експериментальної самостійної роботи дала змогу виявити слабкі місця в засвоєнні матеріалу та визначити необхідність додаткового вивчення або повторення тем.

Висновки та рефлексія після самостійної роботи допомагають учням усвідомити свої досягнення, правити свої успіхи та прогрес в навчанні, а також визначити свої слабкі місця та можливості для покращення. Це дозволяє учням бути самокритичними, але й впевненими в своїх знаннях та вміннях.

Учні можуть висловити свої думки, враження та відчуття щодо самостійної роботи з природознавства. Вони можуть поділитися своїми враженнями від вивчення нового матеріалу, сприйняття теми, відчуття власної самостійності та відповідальності за власне навчання. Важливо сприяти позитивному ставленню учнів до самостійної роботи, виявляти зацікавленість їхніми досягненнями та підтримувати їхній мотивації до вивчення природи.

4) Розробили методичні рекомендації до змісту самостійної роботи з природознавства в 4 класі. Врахування різних типів інтелекту учнів, таких як вербальний, логічний, візуальний, кінестетичний тощо, допомагає краще залучити всіх учнів до навчального процесу, розвивати їх різнобічні таланти та здібності.

Зв'язок між вивченим матеріалом та реальним життям може бути розпізнаний у важливості пізнання природи та відповідального ставлення до неї. Учні можуть розуміти, як вивчення лісостепу, його клімату, рослинного та тваринного світу, взаємодії між ними має велике значення для збереження природи, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної рівноваги.

Таким чином, організація самостійної роботи з природознавства в початковій школі є важливим кроком у навчанні, що сприяє розвитку в учнів навичок самостійної роботи, відповідального ставлення до власного навчання та пізнавальних інтересів. Результати самостійної роботи допомагають учням виявити свої досягнення та слабкі місця в засвоєнні матеріалу. Аналіз результатів самостійної роботи дозволяє вчителю та учневі зробити висновки щодо ефективності навчального процесу, визначити необхідність додаткового вивчення або повторення тем, врахувати побажання та потреби учнів.

Організація самостійної роботи з природознавства дозволяє учням розвивати навички самоорганізації, планування, критичного мислення, аналізу

та самооцінки. Вона також сприяє формуванню в учнів позитивного ставлення до навчання, розширенню кругозору, розвитку пізнавальної активності та самостійності.

Рефлексія після самостійної роботи дозволяє учням усвідомити свої успіхи, розуміння теми, а також виявити слабкі місця та можливості для вдосконалення. Вона сприяє поглибленню знань, виробленню навичок самоконтролю та самокерівництва, а також розвитку вмінь відстоювати власні думки та висловлювати свою думку аргументовано.

Отже, організація самостійної роботи з природознавства в початковій школі має багато позитивних аспектів, які сприяють розвитку учнів з різних сторін. Результати самостійної роботи та рефлексія після неї допомагають учням виявити свої досягнення та слабкі місця, що дає змогу вчителю та учневі зробити відповідні корективи в навчальному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел до розділу I

1. Карий П.А Підготовка до самостійної роботи. Київ. Освіта, 2018 рік, 200 с.
2. Колесников О. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 144 с.
3. Лаврентьева Г.П., Шишкіна М.П. Методичні рекомендації з організації та проведення науково-педагогічного експерименту. Київ : ПТЗН, 2010. 72 с.
4. Лаппо В. В. Основи педагогічних досліджень: навч.-метод. посіб. ІваноФранківськ : НАІР, 2016. 284 с
5. Методичні рекомендації до підготовки наукових робіт з педагогіки (спеціальності «Початкова освіта», «Дошкільна освіта») : навч. посіб. / [упорядники О.Ф. Кисла, Н.В. Притулик]. Чернігів : Рекламний комбінат, 2015. 92 с
6. Міненко А.О. Формування готовності до науково-педагогічної діяльності : навч. посіб. Київ : Вид-во СПД Нестроєвий А.І., 2015. 205 с.
7. Артеменко А.В. Основи правознавства Видання Київ : Дарниця, 2018, 210 с.
8. Буровий М.М. Освітня програма Освітня програма, Дніпро : Освіта, 2017, 200 с.
9. Вунчевий М.Р. Програма для дітей Повне видання, Київ : Старт, 2016, 110 с.

10. Воронченко М.Р. Організація уроків Повне видання, Київ : Старт, 2016, 300 с.
11. Маренков М.М. Перше видання Основи правознавства Енциклопедія, Київ : Старт, 2016, 110 с.
12. Обрулій Е.Е. Методичні вказівки. Природознавство, Дніпро : Ласка, 2018, 230 с.
13. Панасенко А.В.. Програма для дітей Повне видання, Київ : Старт, 2016, 110 с.
14. Окаренко А.А. Педагогіка Том перший. Київ : Фортуна, 2017, 320 с.
15. Панченко Е.К., Вунчевий М.Р. Організація уроків Повне видання, Київ : Старт, 2016, 110 с.

Список використаної літератури до розділу II

16. Жиренко Е.Е., Вунчевий М.Р. Програма для дітей Повне видання, Київ : Старт, 2016, 110 с.
17. Сизий А.А., Воронченко М.Р. Освітня програма Повне видання, Київ : Старт, 2016, 300 с.
18. Мудренко П.В. Маренков М.М. Програма для дітей Енциклопедія, Київ : Старт, 2016, 110 с.
19. Рябко Е.Е., Панасенко А.В.. Основи правознавства Повне видання, Київ : Старт, 2016, 110 с.
20. Типова програма НУШ О. Савченко для 3-4 класів

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>

Список використаної літератури до розділу III

21. Сіпло Г.Н., Алейко А.В. Освітня програма. Видання Київ : Дарниця, 2018, 210 с.
22. Фуковий Е.У., Мановий М.М. Програма для дітей. Освітня програма. Дніпро : Освіта, 2017, 200 с.
23. Мурченко П.А., Вунчевий М.Р. Організація уроків. Повне видання. Київ : Старт, 2016, 110 с.
24. Сірий Е.Н., Борона М.Р. Програма для дітей. Повне видання. Київ : Старт, 2016, 300 с.
25. Вовченко Г.К., Суркіс М.М. Освітня програма. Енциклопедія. Київ : Старт, 2016, 110 с.
26. Панас Е.У., Бленков А.В.. Програма для дітей. Повне видання. Київ : Старт, 2016, 110 с.
27. Охрименко А.А. Педагогіка. Том другий. Київ : Фортуна, 2017, 211 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета «Лісостеп»

Оберіть одну правильну відповідь із запропонованих трьох варіантів а, б, в

1. Природна зона на якій чергуються ділянки лісу та степу називають...

- А) Лісостепом
- Б) Гущавиною з галявиною
- В) Мішаними лісами

2. Зона лісостепу розташована....

- А) на Півночі України
- Б) у Центральній частині України
- В) на Заході України

3. У зоні лісостепу переважають...

- А) Хвойні ліси
- Б) Листяні ліси
- В) Безлісі ліси

4. Яка назва степового заповідника?

- А) Поліський
- Б) Чорноморський
- В) Аканія-Нова

5. Які форми земної поверхні переважають в Лісостеповій зоні?

- А) Горбиста
- Б) Рівнина
- В) Мішані

6. Який клімат в зоні лісостепу?

- А) Дуже холодна зима і дуже спекотне літо
- Б) В зимку і в літку тепло
- В) Тепле літо і помірно холодна зима

7. Які ґрунти переважають у Лісостеповій зоні?

- А) Чорноземи
- Б) Глинясті
- В) Піщані

8. Які тварини мешкають в Лісостеповій зоні?

- А) Косуля, тхір чорний, горностай, ласка
- Б) Зубр, олені, борсуки
- В) Ондатри, свині, куниці, їжаки

9. Які пташки переважно живуть в Лісостеповій зоні?

- А) Ворона чорна, дрізд, сорока, сова
- Б) Орел, дятел, куріпка, зяблик
- В) Немає вірного варіанту

10. В річках лісостеповій зоні мешкають такі тварини...

- А) жаби, качки, ящірки та різні річкові риби
- Б) нутрії, річкові риби, гадюка звичайна
- В) Нутрії, видри, норки, качки, журавель, вуж, гадюка звичайна

Таблиця інтерпретації результатів за відповідями на запитання

№ питання	а	б	в	№ питання	а	б	в
1	+	-	-	6	-	-	+
2	+	-	-	7	+	-	-
3	+	-	-	8	+	-	-
4	+	-	-	9	-	+	-
5	-	+	-	10	-	-	+

Додаток Б

**Узагальнені результати опитування учнів початкової школи за
Анкетою «Лісостеп»**

<i>№ питання</i>	а	б	в
1	17	3	3
2	17	3	3
3	18	3	2
4	18	3	2
5	2	19	2
6	2	2	19
7	19	2	2
8	18	4	1
9	3	19	1
10	2	2	18

Результати опитувань: загальні рівні за визначеними критеріями

Високий рівень	65,2%
Достатній рівень	21,7%
Середній рівень	13%

15 учнів – високий рівень

5 учнів – достатній рівень

3 учні – середній рівень

Додаток В

Публікації за результатами дослідження Мороз Руслана

Павлівна

1. Мороз Р. П., Юрченко М. А., Алієва В. А. Цифрова компетентність педагогів як важливий чинник налагодження ефективного освітнього процесу. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 14–15 квітня 2023 р.* – Львів – Торунь : Liha-Press, 2023. – 196 с. с. 74
2. Алієва В., Юрченко М. А., Мороз Р. П. Народна педагогіка як золотий фонд сучасної педагогіки. *Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації: Матеріали Всеукраїнської онлайн-конференції з міжнародною участю.* Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. 140с. с. 40
3. Гальонко Л. П., Мороз Р. П., Алієва В. А. Партнерство школи і сім'ї у формуванні особистості дитини в умовах нової української школи. *Освіта формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції, 27-28 жовтня 2022 р, Мукачево* /Ред.кол.: Т.Д.Щербатин та ін. Мукачево : Вид-во МДУ, 2022. 402 с. С. 106-108.

№ 04141551-ПД від 15.04.2023 р.

СЕРТИФІКАТ

Мороз Р. П.
брав(ла) участь у Міжнародній науково-практичній конференції
ІННОВАЦІЙНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ
У ГАЛУЗІ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

14–15 квітня 2023 року
 (15 годин – 0,5 кредита ЕCTS)

доктор педагогічних наук, професор,
 завідувач кафедри освіти та управління
 навчальним закладом Класичного приватного університету

Сущенко А.В.

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Руслана Мороз

взяв(ла) участь у
Всеукраїнській онлайн-конференції з міжнародною участю
«СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТЬОГО
ПРОЦЕСУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ»

м. Чернігів 30 травня 2023 року

та вдосконалив(ла) компетентності відповідно до тематичних напрямів програми конференції:

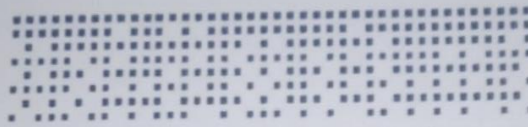
- Теорія та практика організації освітнього процесу в закладах освіти в умовах невизначеності: історія та сьогодення
- Аксиологічні виміри сучасної освіти: формування гуманного та толерантного ставлення до соціального й природного середовища
- Міжнародне партнерство та європейські освітні практики
- Стратегії та практика організації дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних ризиків та можливостей
- Педагогічна майстерність та професійний саморозвиток педагога в контексті реалізації принципів НУШ: проблеми й перспективи розвитку
- Мовно-літературна освіта в умовах невизначеності
- Теоретичні та практичні аспекти мистецької освіти: виклики та перспективи
- Теоретичні та практичні проблеми підготовки сучасного менеджера соціокультурної діяльності

ОБСЯГ - 6 (шість) годин (0,2 кредити ЕКТС)

Ректор університету проф. Олег ШЕРЕМЕТ Декан факультету проф. Світлана СТРИЛЕЦЬ

Міністерство освіти і науки України
 Мукачівський державний університет
 Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих ім. Івана Зязюна НАПН України (м. Київ)
 Науковий університет імені Етвеша Лоранда (м. Будапешт, Угорщина)
 Пряшівський університет (м. Пряшів, Словаччина)
 Вища лінгвістична школа (м. Ченстохова, Польща)
 Інститут педагогіки і психології Університету імені Яна Кохановського в Кельцах (Польща)
 ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж Мукачівського державного університету»

СЕРТИФІКАТ

учасника

Мороз Р.П.

прийняв(ла) участь у VI Міжнародній науково-практичній конференції «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції»

Загальна тривалість наукового заходу – 12 години

Голова організаційного комітету, ректор
 Мукачівського державного університету,
 доктор психологічних наук, проф. ( )

27-28 жовтня 2022р.
 м. Мукачево

Т.Д. Щербан

